

عوامل کاهش‌دهنده

ارزش زیارت اهل بیت علیهم‌السلام

مجتبی حیدری

چکیده

زیارت مرقد مطهر اهل بیت علیهم‌السلام ارزش بسیاری نزد خدا، و نقش تعیین‌کننده‌ای در سرنوشت انسان دارد. اما این امر در صورتی تحقق می‌یابد که موانعی در مقابلش ایجاد نشوند. برخی عوامل، می‌توانند از اثرگذاری فوق‌العاده زیارت اهل بیت علیهم‌السلام بر ارتقای روحی و معنوی انسان جلوگیری کنند و از ارزش آن بکاهند یا آن را به طور کلی از ارزش بیندازند. این عوامل، که در مقاله حاضر مورد بررسی قرار گرفتند، عبارت‌اند از: ۱. نداشتن شناخت صحیح از اهل بیت علیهم‌السلام و جایگاه آنان نزد خداوند؛ ۲. کوتاهی کردن در انجام دادن واجبات؛ ۳. ارتکاب گناه در طول سفر زیارتی؛ ۴. توبه‌نکردن از گناهان پیشین؛ ۵. بداخلاقی با همراهان و اذیت‌کردن آنان؛ ۶. نبودن زیارت به عنوان انگیزه اصلی؛ ۷. توجه بیش از حد به حواشی سفر زیارتی.

کلیدواژه‌ها: زیارت اهل بیت علیهم‌السلام، اهمیت زیارت اهل بیت علیهم‌السلام، عوامل کاهش‌دهنده ارزش زیارت اهل بیت علیهم‌السلام.

۱. عضو هیئت علمی پژوهشکده حج و زیارت.

زیارت اهل بیت علیهم السلام نزد شیعیان، از جایگاه والایی برخوردار است. این امر دلایل گوناگونی دارد: اولاً اهل بیت علیهم السلام در منظومه عقاید و باورهای دینی ما، موقعیت ممتازی دارند. پس از رسول خدا صلی الله علیه و آله همه مناصب آن حضرت به ایشان منتقل شده است و امامان معصوم علیهم السلام، جانشینان رسول خدا صلی الله علیه و آله و بیان‌کننده احکام الهی هستند و افراد و جامعه انسانی را به سوی سعادت واقعی و ابدی راهنمایی می‌کنند.

ثانیاً اهل بیت عصمت و طهارت علیهم السلام، از جایگاه والایی در نظام هستی برخوردارند. آنان برگزیدگان خداوند، ارکان دین و ایمان، وسایط روزی بندگان الهی، مخزن علوم الهی، ناظر بر اعمال بندگان و مایه قبولی عبادات و آمرزش گناهان هستند (ر.ک: حیدری، ۱۳۹۴، ص ۳۱-۵۷). این موقعیت والا، به خودی خود افراد را به سوی آنان جذب می‌کند و میل به دیدار و زیارت بارگاه‌های مطهرشان را در دل آنان افزایش می‌دهد.

ثالثاً دستورها و توصیه‌های فراوانی درباره زیارت ائمه معصومین علیهم السلام وجود دارد که هر فرد دین‌مداری را به انجام دادن آن سوق می‌دهد. در این باره به فرمایش رسول خدا صلی الله علیه و آله به امام علی علیه السلام اشاره می‌کنیم:

يَا عَلِيُّ مَنْ زَارَنِي فِي حَيَاتِي أَوْ بَعْدَ مَوْتِي أَوْ زَارَكَ فِي حَيَاتِكَ أَوْ بَعْدَ مَوْتِكَ أَوْ زَارَ ابْنَيْكَ فِي حَيَاتِهِمَا أَوْ بَعْدَ مَوْتِهِمَا صَمِنْتُ لَهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ أَنْ أُخَلِّصَهُ مِنْ أَهْوَالِهَا وَشِدَائِدِهَا حَتَّى أَصْبِرَهُ مَعِيَ فِي دَرَجَتِي؛ (کلینی، ۱۴۰۷ق، ج ۴، ص ۵۷۹).

ای علی، کسی که مرا در زمان حیات یا پس از مرگم زیارت کند یا تو را در زمان حیات یا پس از مرگت زیارت کند یا این دو پسر (حسن و حسین) را در حیات یا پس از مرگشان زیارت کند، ضمانت می‌کنم که او را از ترس‌ها و سختی‌های روز قیامت رهایی بخشم تا آنکه او را همراه خود در درجه خودم قرار دهم.

همچنین در حدیثی وارد شده است که کسی که یکی از ائمه اطهار علیهم السلام را زیارت کند، مانند آن است که رسول خدا صلی الله علیه و آله را زیارت کرده است (همان، ۱۴۰۷ق، ج ۴، ص ۵۷۹).

با توجه به اهمیت فوق‌العاده زیارت اهل بیت علیهم‌السلام و نقش آن در سعادت زائر، لازم است از این عمل محافظت شود تا فرد به بهره‌مندی از آثار و نتایج معنوی و اخروی آن برسد. باین‌حال، برخی رفتارهای زائران مراقد مطهر اهل بیت علیهم‌السلام در طول سفر زیارتی، موجب می‌شود آنان بهره کافی از این عملشان نبرند و به تعبیر دیگر، از اجر و ثواب زیارت کاسته شود. بر این اساس، در این نوشتار به بیان عواملی خواهیم پرداخت که موجب کاهش ارزش زیارت مراقد اهل بیت علیهم‌السلام می‌شوند. باشد که شناخت این عوامل، موجبات کنارگذاشتن آنها و بهره‌مندی وافی و وافر از زیارت را فراهم آورد.

۱. نداشتن شناخت صحیح از اهل بیت علیهم‌السلام و جایگاه آنان نزد خداوند

اهل بیت علیهم‌السلام، در مقام برترین انسان‌های روی زمین از ابتدا تا انتهای خلقت، نزد خداوند جایگاهی والا دارند؛ طوری که خداوند، امامت و سرپرستی جامعه انسانی را به ایشان سپرده است. مطابق نص صریح قرآن کریم: «قُلْ لَا أَسْأَلُكُمْ عَلَيْهِ أَجْرًا إِلَّا الْمَوَدَّةَ فِي الْقُرْبَىٰ» (شوری: ۲۳) و فرمایش‌های معصومین علیهم‌السلام: «وَلِكُلِّ شَيْءٍ أَسَاسٌ وَ أَسَاسُ الْإِسْلَامِ حُبُّنَا أَهْلَ الْبَيْتِ» (کلینی، ۱۴۰۷ق، ج ۲، ص ۴۶)، دوست داشتن ایشان، امری واجب و شرط ایمان دانسته شده است. از این رو، می‌بینیم که علاقه‌مندان به آن بزرگواران، همه‌ساله از دورترین نقاط بار سفر می‌بندند تا خود را به جوار آستان ملکوتی آنان برسانند تا از سویی، محبت خود را به ایشان نشان دهند و از سویی دیگر، از خرمن معنویت و جایگاه والای آنان نزد خداوند، خوشه برچینند. اما محبت اهل بیت علیهم‌السلام، به تنهایی کافی نیست؛ بلکه افزون بر آن، شناخت و اعتقاد واقعی به ایشان نیز در بهره‌مندی از زیارت آن بزرگواران، امری ضروری است. در حدیثی از امام صادق علیه‌السلام می‌خوانیم:

مَنْ أَتَى قَبْرَ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عَارِفًا بِحَقِّهِ عَفَرَ اللَّهُ لَهُ مَا تَقَدَّمَ مِنْ ذَنْبِهِ وَ مَا تَأَخَّرَ (همان، ۱۴۰۷ق، ج ۴، ص ۵۸۲).

کسی که مرقد مطهر امام حسین علیه‌السلام را با شناخت حق آن حضرت زیارت کند، خداوند گناهان گذشته و آینده او را می‌آمرزد.

هرچند منظور از شناخت حق امامان معصوم علیهم‌السلام، شناخت مقام امامت و سرپرستی ایشان بر جامعه انسانی است، بسیاری افراد، اعتقاد راسخی به جایگاه و شأن آنان ندارند. پذیرش قلبی مقام و منصب ایشان در زمینه‌هایی همچون برگزیده خداوند بودن، برخورداری از ولایت تکوینی، وساطت آنان در روزی‌دهی به خلق از سوی خدا، و مخزن علم الهی بودن آن بزرگواران، ابّهت و عظمت ایشان را در دل انسان بالا می‌برد و آدمی را در مقابل آنان، متواضع و سربه‌زیر می‌سازد. در این صورت است که انسان می‌تواند عرض ارادت خالصانه خود را به ایشان ابراز کند و از زیارتشان بهره‌ور وافی ببرد.

۲. کوتاهی کردن در انجام دادن واجبات

خداوند اموری را بر بندگانش واجب فرموده و از آنها خواسته است به این امور اهتمام بورزند و در انجام دادن آنها کوتاهی نکنند. عمل کردن به آنها، نشان‌دهنده پرهیزکار بودن فرد و همچنین ضامن نجات او از آتش دوزخ است. در حدیثی از امام سجاده علیه‌السلام می‌خوانیم: «مَنْ عَمِلَ بِهَا افْتَرَضَ اللَّهُ عَلَيْهِ فُهُوَ مِنْ خَيْرِ النَّاسِ (همان، ۱۴۰۷ق، ج ۲، ص ۸۱)؛ کسی که آنچه را خداوند بر او واجب کرده است، انجام دهد، از بهترین مردم است».

همچنین امام صادق علیه‌السلام فرمود: «قَالَ اللَّهُ تَبَارَكَ وَتَعَالَى مَا تَحَبَّبَ إِلَيَّ عَبْدِي بِأَحَبِّ مِمَّا افْتَرَضْتُ عَلَيْهِ (همان، ۱۴۰۷ق، ج ۲، ص ۸۲)؛ خدای متعال می‌فرماید: بنده من به چیزی محبوب‌تر از آنچه بر او واجب کرده‌ام، به من محبت نورزیده است».

از سوی دیگر، کوتاهی کردن در انجام دادن واجبات، آدمی را از خدا و سعادت ابدی دور می‌کند و درهای دوزخ را به روی او می‌گشاید. برای مثال، امام باقر علیه‌السلام درباره نماز می‌فرماید: «لَا تَنْهَؤُنَّ بِصَلَاتِكَ فَإِنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ عِنْدَ مَوْتِهِ لَيْسَ مِنِّي مَنْ اسْتَحَفَّ بِصَلَاتِهِ (همان، ۱۴۰۷ق، ج ۳، ص ۲۶۹)؛ در نمازت سستی نکن؛ زیرا رسول خدا هنگام رحلت فرمود: «از من نیست کسی که نماز خود را سبک بشمارد».

همچنین امام صادق علیه‌السلام درباره عقوبت روزه‌خواری می‌فرماید: «مَنْ أَفْطَرَ يَوْمًا مِنْ شَهْرِ رَمَضَانَ خَرَجَ رُوحُ الْإِيمَانِ مِنْهُ (شیخ صدوق، ۱۴۱۳ق، ج ۲، ص ۱۱۸)؛ کسی که یک روز از ماه رمضان

را [عامداً و بدون عذر] روزه نگیرد، روح ایمان از وجود او خارج می‌شود». به این ترتیب، معلوم می‌شود زائری که در طول سفر، در انجام دادن واجبات الهی همچون نماز و روزه‌اش کوتاهی می‌کند، بهره‌اش از زیارت نیز ناچیز خواهد بود و چه بسا این کار، ارزش زیارت او را به کلی از بین می‌برد.

۳. ارتکاب گناه در طول سفر زیارتی

گناه از عوامل مهمی است که آثار زیانباری بر وجود و سرنوشت انسان دارد. ارتکاب گناه و نافرمانی خداوند، کم‌توفیقی، گرفته‌شدن حال و هوای معنوی انسان، و در نتیجه، دوری انسان از معنویت و کم‌شدن بهره‌مندی او از اعمال و عبادت‌هایش را در پی دارد. در این باره، به دو روایت زیر توجه می‌کنیم:

امام صادق علیه السلام فرمود:

إِنَّ الرَّجُلَ يُذْنِبُ الذَّنْبَ فَيُحْرَمُ صَلَاةَ اللَّيْلِ وَإِنَّ الْعَمَلَ السَّيِّئَ أَسْرَعُ فِي صَاحِبِهِ مِنَ السَّكِينِ فِي اللَّحْمِ (کلینی، ۱۴۰۷ق، ج ۲، ص ۲۷۲).

همانا [گاه] فرد، گناهی مرتکب می‌شود و [در نتیجه آن] از نماز شب محروم می‌گردد؛ و به درستی که تأثیر ارتکاب گناه بر مرتکب‌شونده آن، از تأثیر چاقو بر گوشت سریع‌تر است.

امام علی علیه السلام فرمود:

مَا جَفَّتِ الدَّمُوعُ إِلَّا لِقَسْوَةِ الْقُلُوبِ وَمَا قَسَّتِ الْقُلُوبُ إِلَّا لِكَثْرَةِ الذُّنُوبِ؛ (شیخ صدوق، ۱۳۸۵ق، ج ۱، ص ۸۱).

اشک چشم‌ها خشک نگشت، مگر به دلیل قساوت یافتن قلب‌ها و قلب‌ها قساوت نیافت، مگر به دلیل زیادی گناهان.

این روایات، به روشنی تأثیر گناه بر حال و هوای معنوی انسان را آشکار می‌سازند. این مطلب درباره زیارت نیز کاملاً صادق است. فردی که در طول سفر زیارتی، نمی‌تواند نفس

خود را از گناه حفظ کند و مرتکب بعضی گناهان می‌شود، مشخص است که نمی‌تواند بهره‌وری و کافی از زیارتش ببرد.

در دعای کمیل می‌خوانیم: «اللَّهُمَّ اغْفِرْ لِي الذُّنُوبَ الَّتِي تَحْسِبُ الدُّعَاءَ (طوسی، ۱۴۱۱ق، ج ۲، ص ۸۴۴)؛ خدایا گناهانی را که دعا را حبس می‌کنند [و از استجاب آن جلوگیری می‌کنند]، ببخشای.»

از بهره‌های فراوانی که زائران مراقد مطهر اهل بیت علیهم‌السلام در پی آن‌اند، برآورده‌شدن حاجات و استجابت دعاهایشان است. از سویی، برخی گناهان مانع این امر می‌شوند و جلوی رسیدن افراد به خواسته‌هایشان از طریق دعا را می‌گیرند. بنابراین، گاه گناه انسان موجب می‌شود فرد به حاجات و خواسته‌هایش، که انتظار دارد در زیارت اهل بیت علیهم‌السلام به آن دست یابد، نرسد. در سفر زیارتی، لازم است زائر، مراقب خود باشد و از ارتکاب برخی گناهان، که در سفر موقعیت ارتکاب آنها ایجاد می‌شود، اجتناب کند؛ گناهانی مانند نگاه به نامحرم، غیبت، مسخره‌کردن و... این گناهان، حال عبادت و دعا و ارتباط با معصوم را از انسان می‌گیرد و به شدت از ارزش زیارت انسان می‌کاهد.

۴. توبه نکردن از گناهان

از امور لازم برای همه افراد، آن است که اگر بر اثر غفلت یا به هر دلیل دیگری مرتکب گناهی شدند، بی‌درنگ از آن کار توبه کنند و دامن خود را از آن عمل بزدایند. امام علی علیه‌السلام می‌فرماید: «إِنْ قَارَفْتَ سَيِّئَةً فَعَجِّلْ مَحْوَهَا بِالتَّوْبَةِ (ابن شعبه، ۱۴۰۴ق، ص ۸۱)؛ اگر مرتکب گناهی شدی، در زدودن آن با توبه تعجیل کن.»

خداوند نیز توبه‌پذیر است و توبه گناهکاران را می‌پذیرد؛ چنان‌که می‌فرماید:

«وَهُوَ الَّذِي يَقْبَلُ التَّوْبَةَ عَنْ عِبَادِهِ وَيَعْفُو عَنِ السَّيِّئَاتِ وَيَعْلَمُ مَا تَفْعَلُونَ» (شوری: ۲۵).

او خدایی است که توبه‌بندگان خود را می‌پذیرد و از گناهان درمی‌گذرد و می‌داند که چه می‌کنید.

خداوند، توبه‌کاران را دوست دارد و به آنان بالاترین پاداش‌ها را عطا می‌فرماید. در

حدیثی از رسول خدا ﷺ می‌خوانیم: «أَيْسَ شَيْءٍ أَحَبَّ إِلَى اللَّهِ مِنْ مُؤْمِنٍ تَائِبٍ أَوْ مُؤْمِنَةٍ تَائِبَةٍ (مجلسی، ۱۴۰۳ق، ج ۶، ص ۲۱)؛ نزد خدا، چیزی محبوب‌تر از مرد یا زن توبه‌کار وجود ندارد».

تحقق توبه، به آن است که فرد از عملی که مرتکب شده، پشیمان شود و عزم جدی داشته باشد که در آینده، هیچ‌گاه آن را انجام ندهد. به این ترتیب، کسی که پیوسته عملی را انجام می‌دهد و به دنبال آن، استغفار و طلب آمرزش می‌کند، در واقع توبه نکرده است و نمی‌تواند از آثار توبه بهره‌مند شود. همچنین کسی که به زیارت اهل بیت عصمت و طهارت ﷺ مشرف می‌شود و باین حال، از گناهانش اظهار پشیمانی نمی‌کند و تصمیم قاطع بر ترک آن ندارد، در واقع در اظهار دوستی‌اش به خدا و همچنین اهل بیت ﷺ، که مقربان درگاه الهی‌اند، صادق نیست و در نتیجه، زیارت او تأثیر واقعی و عظیم خود را بر او نخواهد داشت.

۵. بداخلاقی با همراهان و اذیت کردن آنان

رعایت کردن اخلاق نیک با دیگران، از امور واجب برای زندگی اجتماعی است که خیر دنیا و آخرت انسان را تأمین می‌کند. خوش‌رویی، خوش‌زبانی، ادب، تواضع، و اجتناب از توهین، فحش، مسخره‌کردن و امثال این کارها، لازمه زندگی راحت و بهره‌مندی از زندگی اجتماعی است. رسول خدا ﷺ فرمود: «عُنْوَانُ صَاحِبَةِ الْمُؤْمِنِ حُسْنُ خُلُقِهِ (علی بن موسی ﷺ، ۱۴۰۶ق، ص ۶۷)؛ عنوان نامه اعمال انسان مؤمن، خوش‌خلقی اوست».

امام صادق ﷺ فرمود: «الْبِرُّ وَحُسْنُ الْخُلُقِ يَعْمرَانِ الدِّيَارِ وَيَزِيدَانِ فِي الْأَعْمَارِ (کلینی، ۱۴۰۷ق، ج ۲، ص ۱۰۰)؛ نیکی کردن و خوش‌خلقی، سرزمین‌ها را آباد می‌کنند و بر عمر افراد می‌افزایند».

از سوی دیگر، بداخلاقی و آزار و اذیت دیگران، گناه است و افزون بر آثار سوء دنیوی، موجبات محرومیت انسان از تکامل معنوی را فراهم می‌کند. امام علی ﷺ می‌فرماید: «مَنْ سَاءَ خُلُقُهُ صَاقَ رِزْقُهُ» (لیثی واسطی، ۱۳۷۶ش، ص ۴۳۱)؛ کسی که بد اخلاق باشد، روزی‌اش تنگ می‌شود».

امام صادق ﷺ نیز می‌فرماید: «إِنَّ سُوءَ الْخُلُقِ لَيُفْسِدُ الْعَمَلَ كَمَا يُفْسِدُ الْخُلُوعَسَلَ (کلینی، ۱۴۰۷ق، ج ۲، ص ۳۲۱)؛ همانا بداخلاقی، عمل را فاسد می‌کند؛ چنان‌که سرکه عسل را».

زیارت مراقده مطهر اهل بیت علیهم‌السلام از اسباب مهم سیر و تکامل معنوی است که دوستداران ایشان به انجام دادن آن اهتمام می‌ورزند. صفت ناپسند تندی و بداخلاقی در خانواده و همچنین با دیگران، به‌ویژه در طول سفر زیارتی، بر بهره‌مندی زائر از زیارت، به شدت اثر سوء دارد و از ارزش زیارت می‌کاهد. بداخلاقی، از صفات ناپسندی است که خدا و اهل بیت علیهم‌السلام، به شدت از آن نهی کرده‌اند و دارنده آن را نکوهش می‌کنند. چنین شخصی، یقیناً شایسته برخوردارگی از الطاف خاص اهل بیت عصمت و طهارت علیهم‌السلام نیست و از این‌رو، زیارت او نیز ارزش چندانی نخواهد داشت.

۶. نبودن زیارت به عنوان انگیزه اصلی

چنان‌که گذشت، زیارت اهل بیت علیهم‌السلام، عبادتی است بسیار بزرگ و اثرگذار. باین‌حال، بهره‌مندی از آثار عظیم آن، بستگی دارد به اینکه فرد، با توجه کامل و عزم واقعی برای زیارت ایشان، به این عمل اقدام کند. در واقع، هنگامی انسان می‌تواند از نتایج دنیوی و اخروی زیارت بهره‌مند شود که هدف اصلی او از اقدام به سفر و حرکت تا پایان سفر، زیارت باشد، نه چیز دیگر.

از دیدگاه شیعیان، اهل بیت عصمت و طهارت علیهم‌السلام، هرچند از لحاظ جسمانی میان ما نیستند، حیات دارند و ما را می‌بینند و به رفتارهای ما توجه دارند. سخن‌گفتن و برقراری ارتباط با آنان، کاری است کاملاً ممکن و زائران مراقده مطهر ایشان، می‌توانند با خود ایشان ارتباط برقرار سازند و از کمالات وجودی‌شان کسب فیض کنند و این، البته مشروط به کنارگذاشتن همه انگیزه‌ها و امیال دیگر درباره آنان است.

با این توضیح، اگر انگیزه اصلی فرد از سفر زیارتی، چیزی غیر از زیارت اهل بیت علیهم‌السلام باشد (اموری مثل گشت‌وگذار و تفریح یا خرید و کسب‌وکار)، مشخص است که نمی‌تواند توجهش را بر زیارت و ملاقات با ایشان متمرکز کند و اصولاً انگیزه‌ای برای این کار ندارد. در این حالت، فرد از عملش بهره چندانی نخواهد برد.

۷. توجه بیش از حد به حواشی سفر

سفر، به‌ویژه اگر مسافرتی طولانی و به همراه دیگران باشد، بدون حاشیه و مسئله نخواهد بود. همچنین مسافرت با کاروانی که در آن، همه رفت‌وآمدها و امکانات برنامه‌ریزی نشده است و فرد در انتخاب آن نقشی ندارد، گاه با مشکلات و ناملایماتی همراه می‌شود. مسائلی از قبیل کیفیت پایین ماشین و خراب شدن آن، مشکلات ورود به شهر یا کشور غیر، وضعیت هتل، دوری یا نزدیکی هتل به حرم و مسائلی از این قبیل، می‌توانند موجبات آزرده‌گی و رنجش خاطر انسان را فراهم کنند.

باین‌حال، لازم است انسان هدف و انگیزه اصلی از این سفر را فراموش نکند. باید بدانیم که برای چه به این سفر آمده‌ایم و آن را هیچ‌گاه فراموش نکنیم. هدف اصلی این سفر، حضور در بارگاه مقدس و منور اهل بیت عصمت و طهارت علیهم‌السلام و زیارت مراقد مطهر ایشان بوده است؛ نه لذت بردن از ماشین‌سواری، استراحت در هتل، خوردن غذاهای لذیذ و... . رویارویی با ناملایمات و سختی‌های سفر، نباید هدف اصلی سفر را از یاد ما ببرد و ما را به امور کم‌اهمیت مشغول کند. گذشته از آنکه توجه بیش از حد به این کاستی‌ها و مشکلات سفر، می‌تواند موجب اعمال ناشایستی از انسان شود؛ رفتارهایی مانند غیبت، ناسزا گفتن و... . تمرکز بر این مسائل کم‌اهمیت و پیگیری بیش از حد آن، از توجه انسان به زیارت می‌کاهد و در نتیجه، محروم ماندن از فوز عظیم این عمل عبادی بزرگ را در پی خواهد داشت.

نتیجه

از آنچه گذشت، می‌توان چنین نتیجه گرفت که هرچند زیارت عتبات مقدسه و مراقد مطهر اهل بیت علیهم‌السلام از جایگاه بسیار رفیعی برخوردار است و نقش بالایی در تکامل روحی و معنوی انسان دارد، مراقبت نکردن از خود، می‌تواند به شدت از اثر معنوی زیارت بکاهد و حتی آن را بی‌اثر سازد. زیارت مراقد مطهر اهل بیت علیهم‌السلام، فقط یک عمل نیست؛ بلکه در بسته‌ای از اعمال و رفتارهای انسان است که همه آنها باید درست و مناسب باشند تا زیارت

نیز نقش معنوی خود را به خوبی ایفا کند. به عبارت دیگر، اگر دیگر رفتارهای انسان، پیش از زیارت، در طول زیارت یا پس از آن، درست و بجا نباشند، زیارت نمی‌تواند نقش بالای خود را در ارتقای روحی و معنوی آدمی ایفا کند.

منابع

قرآن کریم.

۱. ابن شعبه، حسن بن علی (۱۴۰۴ق). تحف العقول عن آل الرسول ﷺ، قم، جامعه مدرسین، چاپ دوم.
۲. شیخ صدوق، محمد بن علی (۱۳۸۵ق/ ۱۹۶۶م). علل الشرائع، قم، کتابفروشی داوری، چاپ اول.
۳. _____ (۱۴۱۳ق). من لا یحضره الفقیه، قم، جامعه مدرسین، چاپ دوم.
۴. علی بن موسیٰ علیه السلام، امام هشتم (۱۴۰۶ق). صحیفه الامام الرضا علیه السلام، مشهد، کنگره جهانی امام رضا علیه السلام، چاپ اول.
۵. طوسی، محمد بن الحسن (۱۴۱۱ق). مصباح المتهجد و سلاح المتعبد، بیروت، مؤسسة فقه الشیعة، چاپ اول.
۶. کلینی، محمد بن یعقوب (۱۴۰۷ق). الکافی، تهران، دار الکتب الإسلامیة، چاپ چهارم.
۷. لیبی واسطی، علی بن محمد (۱۳۷۶ش). عیون الحکم و المواعظ، قم، دار الحدیث، چاپ اول.
۸. مجلسی، محمدباقر (۱۴۰۳ق). بحار الأنوار الجامعة لدرر أخبار الأئمة الأطهار، بیروت، دار إحياء التراث العربی، چاپ دوم.

